

המרכז לחקר הביטחון הלאומי – אוניברסיטת חיפה

המרכיב החברתי של החוסן הלאומי

[בעקבות מדידת סקר אוקטובר 2009]

פרופ' גבריאל בן-דור

ד"ר דפנה קנטי

איל לוין, M.A.

המרכיב החברתי של החוסן הלאומי: רקע

- **בחינת החוסן הלאומי בחברה נתונה אינה יכולה להתבסס רק על מונחים אובייקטיביים, שכן האובייקט הנחקר – "חברה", מורכב ממכלול של פרטים בעלי אמונות ותפיסות סובייקטיביות.**
- **חוסן (Resilience): מושג פסיכולוגי המשקף את היכולת של אובייקט נתון לעמוד אל מול לחץ\אתגר ולהפגין גמישות מספיקה על מנת לא להישבר ולחזור בסיום התהליך לתצורתו המקורית.**

המרכיב החברתי של החוסן הלאומי: רקע (המשך)

- בהשאלה למושג "חוסן לאומי" – היכולת של פרטים בחברה הנתונה בקונפליקט מתמשך לשמר יציבות מבחינת התפיסות והאמונות הבסיסיות, אשר בונות יחדיו את המרקם החברתי הקולקטיבי שלהם.
- לפיכך, לתפיסתנו, חוסן חברתי ניתן למדידה על ידי בחינת השינויים לאורך זמן ממושך של חלק מהמדדים המרכזיים בחברה הישראלית (לדוגמא: פטריוטיות, אופטימיות, אמון ועוד), אל מול אתגרים של טילים, לחימה, טרור, התנתקות ועוד.

מדד החוסן הלאומי – הקשר נוכחי ושאלות המחקר

- אחד ההיבטים המרכזיים המשקפים את חוסנה של חברה הוא היכולת של חברה ושל תת-קבוצות בתוכה להתמודד עם אתגרים, קשיים ואפילו אי הצלחות.
- הפרויקט הנוכחי, שבוחן לאורך 17 נקודות זמן שונות את מאפייני היסוד של החברה הישראלית, מאפשר נקודת מבט ייחודית לגבי יכולת ההתאוששות של החברה הישראלית לאחר התרחשותם של אירועים חריגים.

מדד החוסן הלאומי – הקשר נוכחי ושאלות המחקר

- **בעבודה הנוכחית נתמקד בבחינת מגמות השינוי של מדדי החוסן הלאומי של הציבור בישראל, מתוך מבט מקיף לאחר עשור של מדידות (מאז אוקטובר 2000).**

מסקנות כלליות

פחד:

מדדי הפחד מלמדים על תפיסות ביטחון שונות בין יהודים למיעוטים בכל הנוגע לאפשרות של התקפה מצד מדינת אויב על ישראל. הפחד מטרור נמצא במהלך העשור במגמת ירידה, ובסיום העשור אף הגיע לרמתו הנמוכה ביותר.

אופטימיות:

מדד האופטימיות מלמד כי במהלך העשור השתפר מצב הרוח הלאומי בכל הקבוצות החברתיות.

מסקנות כלליות

אמון במוסדות:

האמון במוסדות הפוליטיים נשחק במהלך העשור, אם כי לאחרונה ניכרת דווקא מגמה של חזרה להתחזקות יחסית.

האמון במוסדות הביטחון ידע עליות קלות וירידות קלות, אך בסך הכל התחזק מעט במהלך העשור.

האמון בבית המשפט העליון נשחק במהלך העשור, אם כי במדידות האחרונות ניכרת דווקא מגמת התחזקות מסויימת.

מסקנות כלליות

פטריוטיות:

בסיום העשור, גם היהודים וגם המיעוטים מפגינים פטריוטיות גבוהה יותר מאשר בראשיתו. דווקא בקרב הציבור הדרוזי מסתמנת מגמת שחיקה בפטריוטיות.

מיליטנטיות:

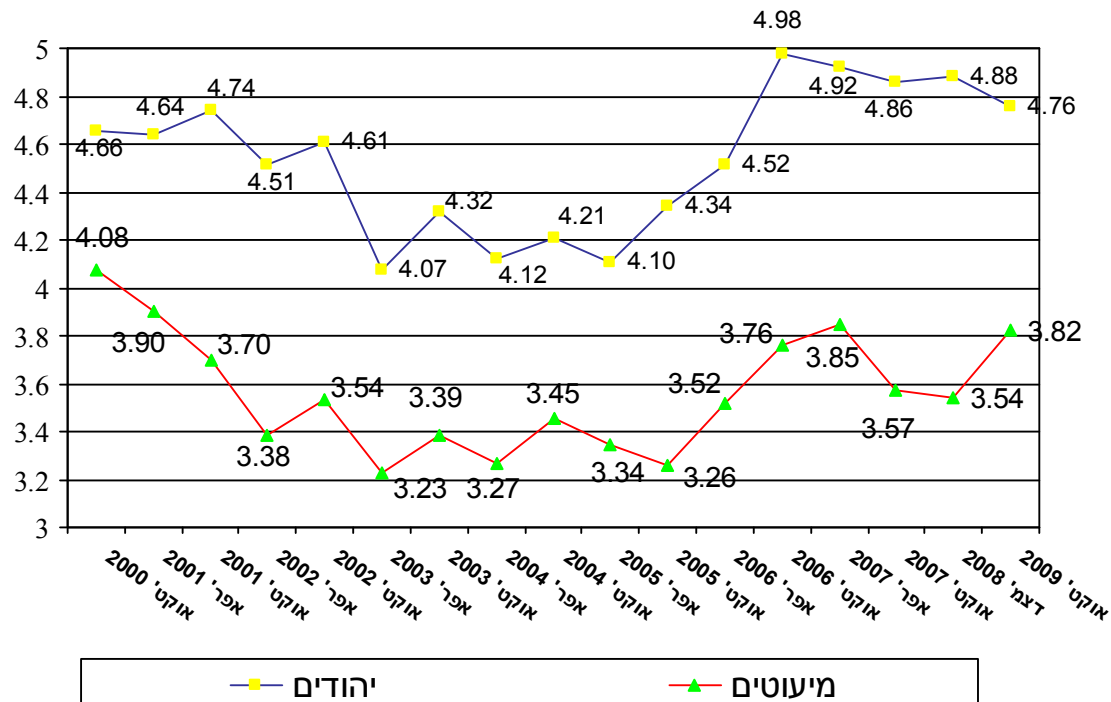
בקרב הציבור היהודי קיימת מגמת עלייה במיליטנטיות במהלך העשור. מגמה זו מאפיינת בקרב המיעוטים גם את הדרוזים ואת הנוצרים.

פרויקט מדד החוסן הלאומי

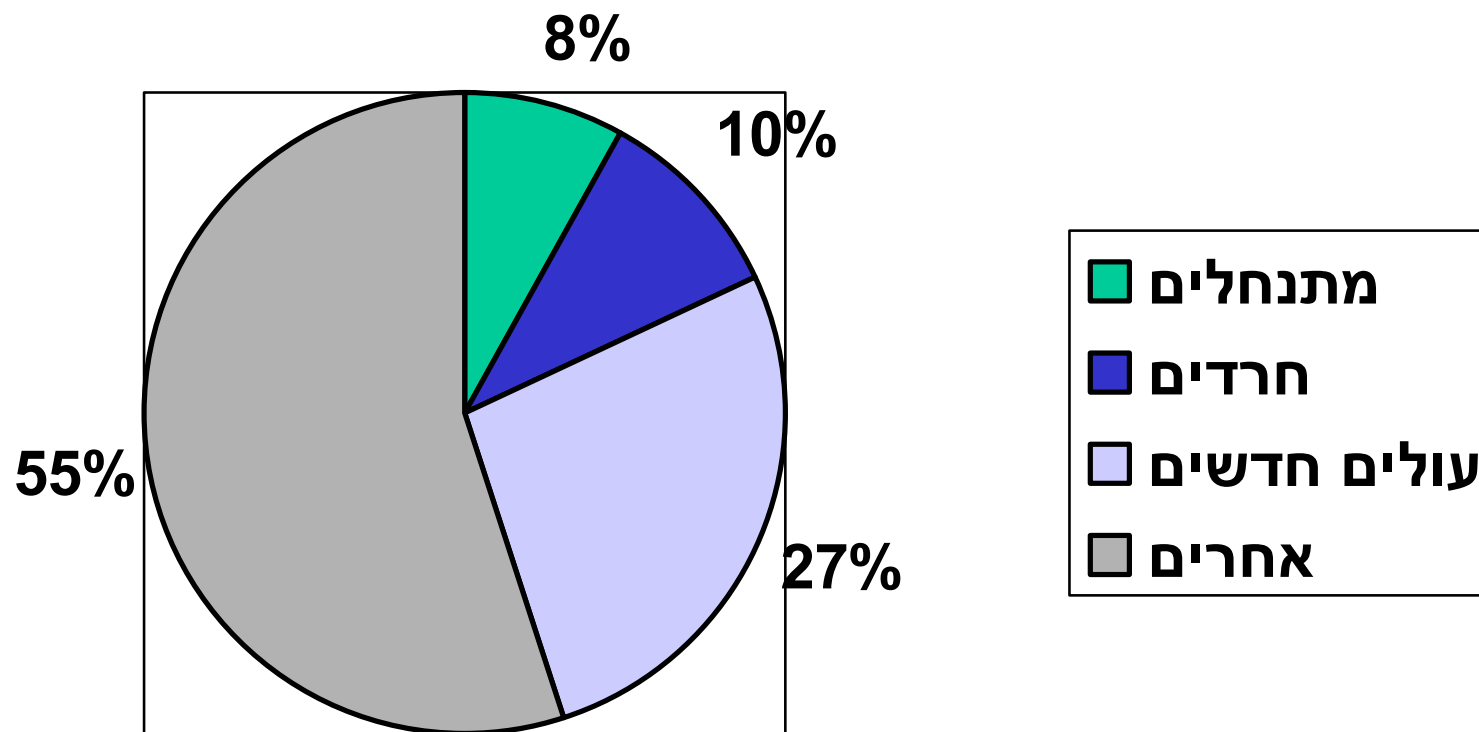
• סקר חצי שנתי, רחב היקף בקרב מדגם מייצג של כלל האוכלוסייה בישראל.

• 17 נקודות זמן מאוקטובר 2000 ועד אוקטובר 2009

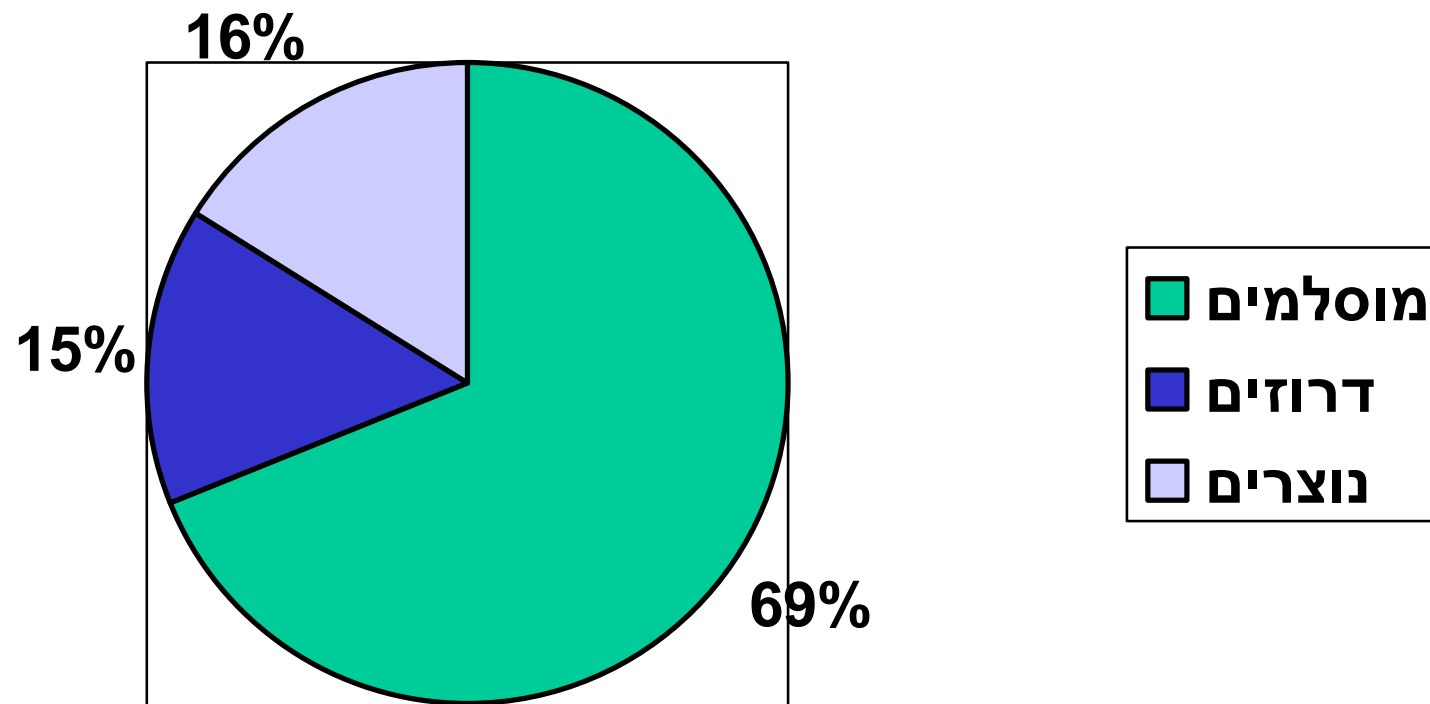
• בכל נקודת זמן כ- 2000 נשאלים יהודים (80%) וערבים (20%).

אוכלוסיית המדגם: יהודים

אוכלוסיית המדגם: מיעוטים

מדידת הבסיס החברתי של החוסן הלאומי

כל ההיגדים נמדדו על סקאלה

הנעה בין 1 (אינני מסכים כלל) ל 6 (מסכים לחלוטין)

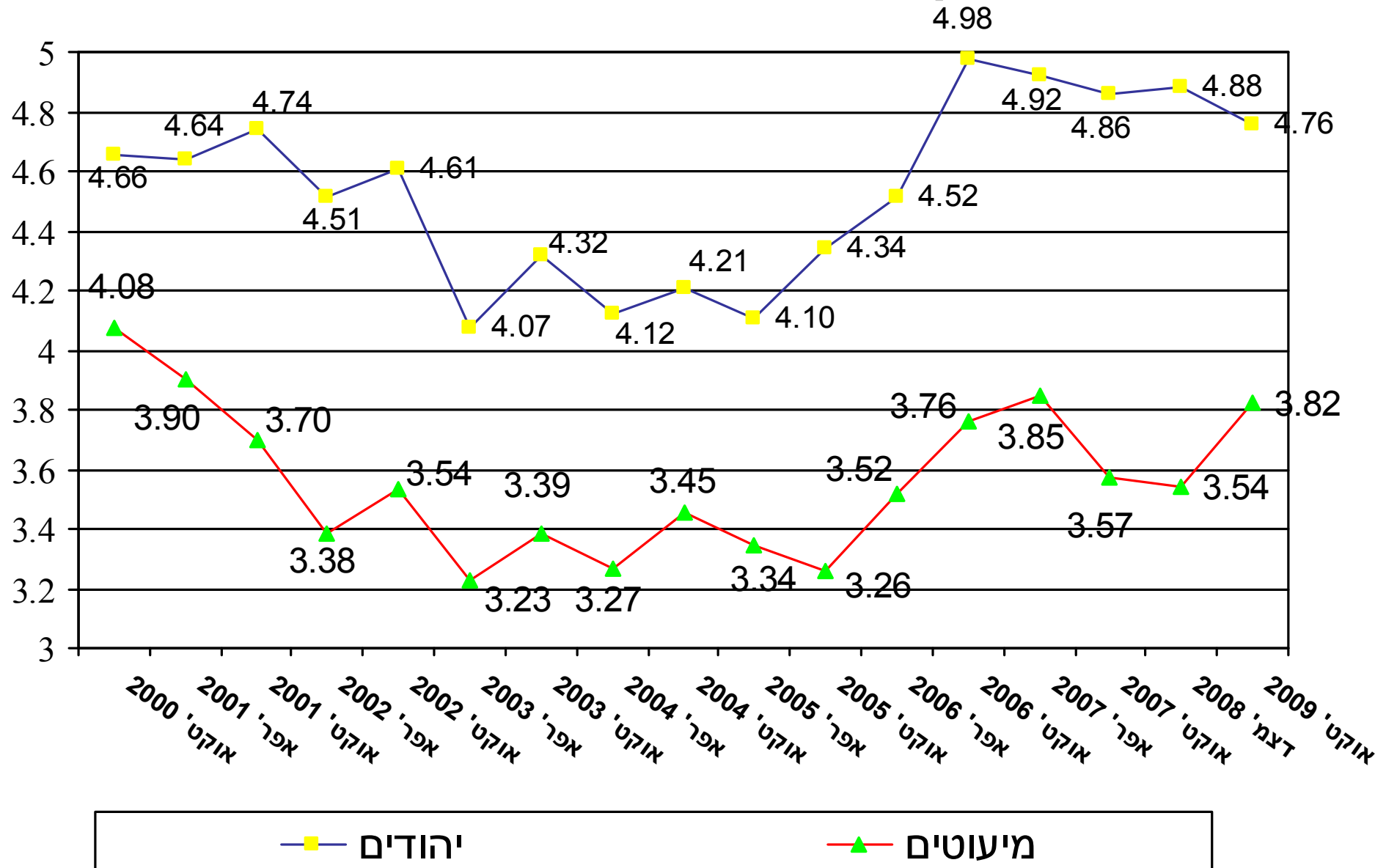
מגמות בחברה הישראלית לאורך עשור של מדידות

החברה הישראלית –
יהודים ומיעוטים

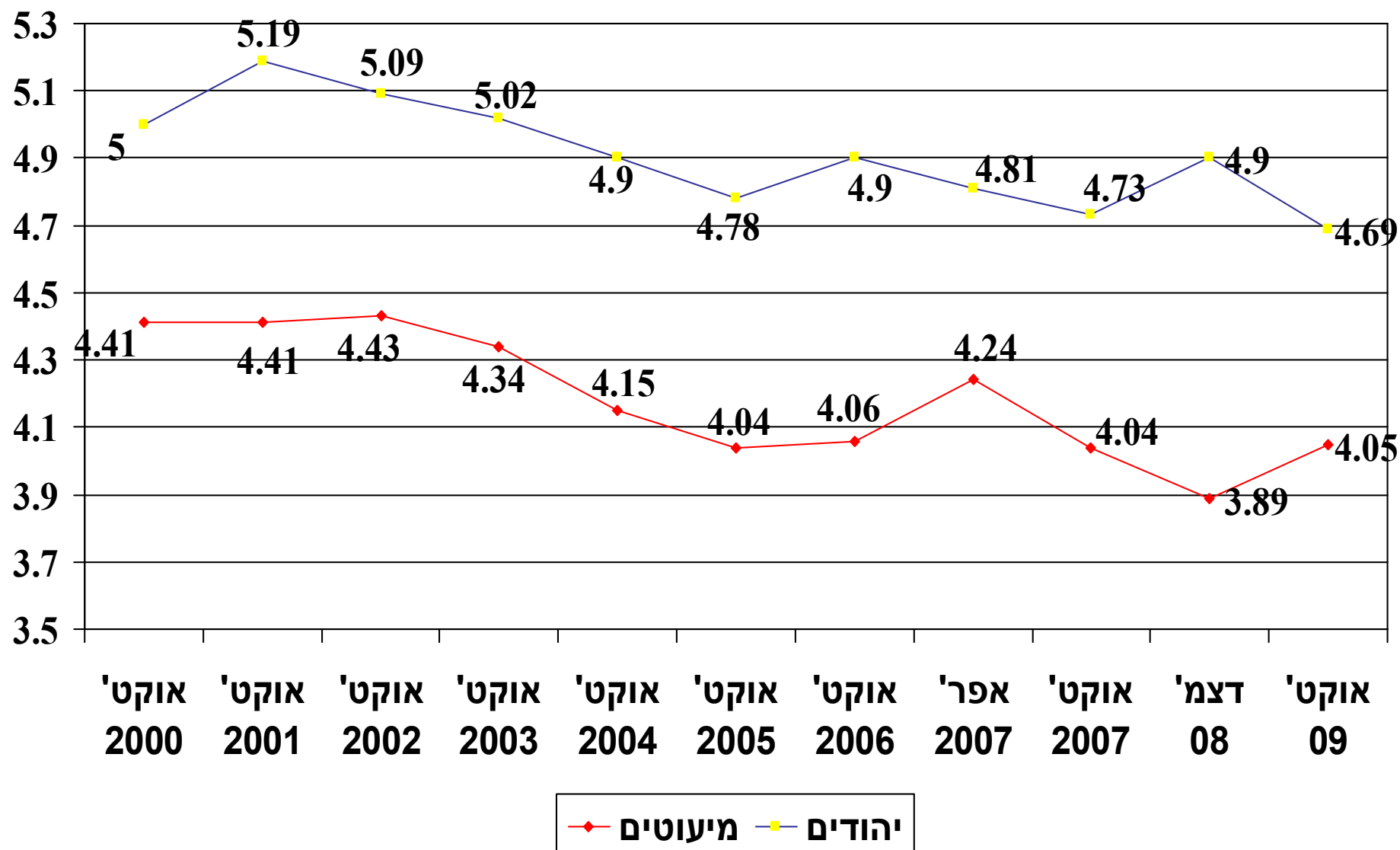
נתוני סקר אוקטובר 2009

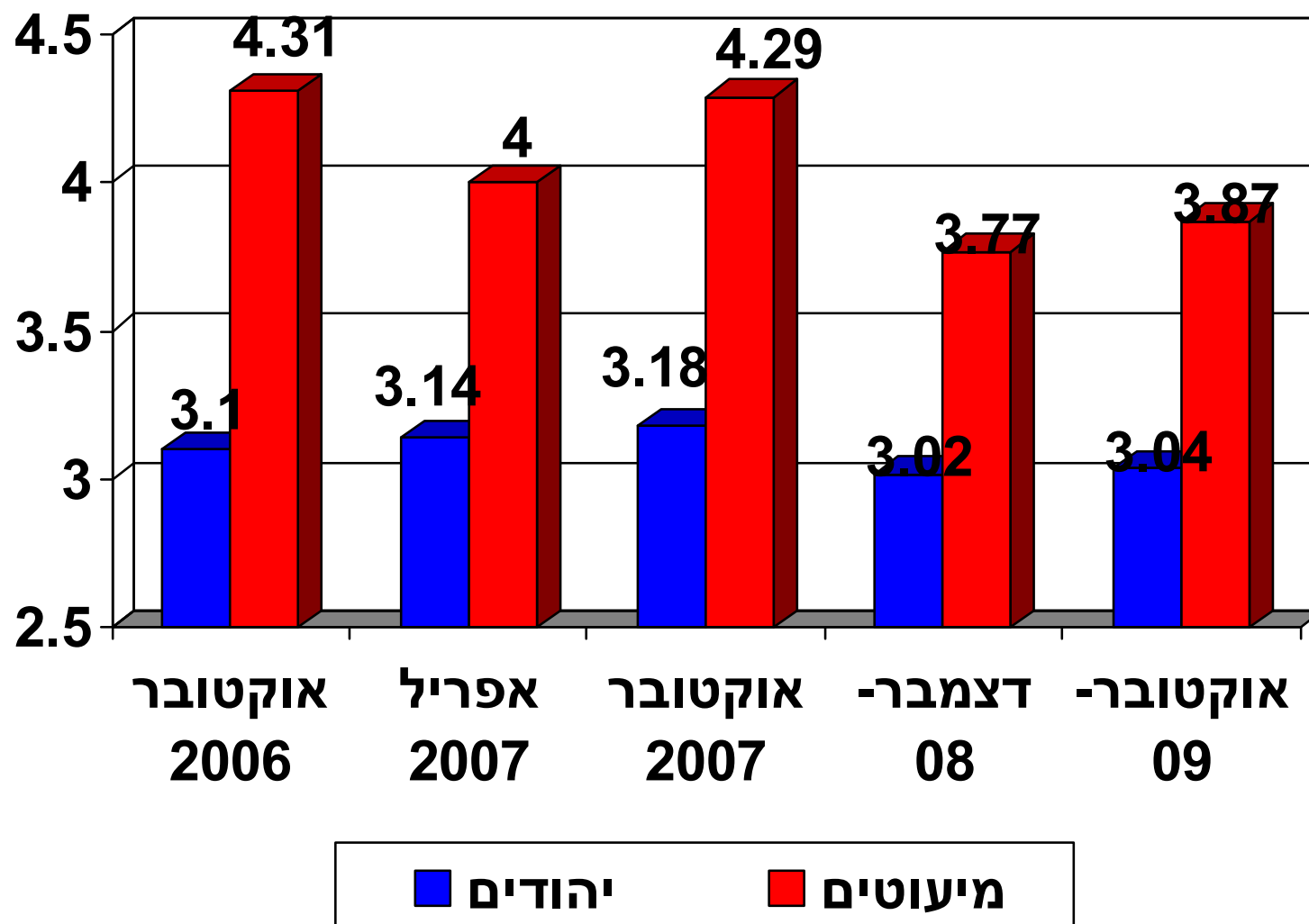
פחד מפני התקפה של אחת ממדינות ערב על ישראל

פחד מטרור – יהודים ומיעוטים

באיזו מידה אתה חושש שאתה או מישהו מבני משפחתך תיפגעו מנשק בלתי קונבנציונאלי?

מסקנות לגבי מדד הפחד

פחד מפני התקפה של מדינה ערבית:

במהלך העשור נשמרו פערים גדולים בין היהודים ובין המיעוטים. אמנם המגמות היו על פי רוב דומות בשתי החברות, אך שמירת הפער יכולה להעיד על קיומן של שתי תפיסות ביטחון שונות בינן. בציבור היהודי מדד הפחד מפני התקפה של מדינה ערבית עדיין גבוה, וניתן לשער שהציבור הנסקר מכליל את איראן בקטיגוריה זו.

פחד מטרור:

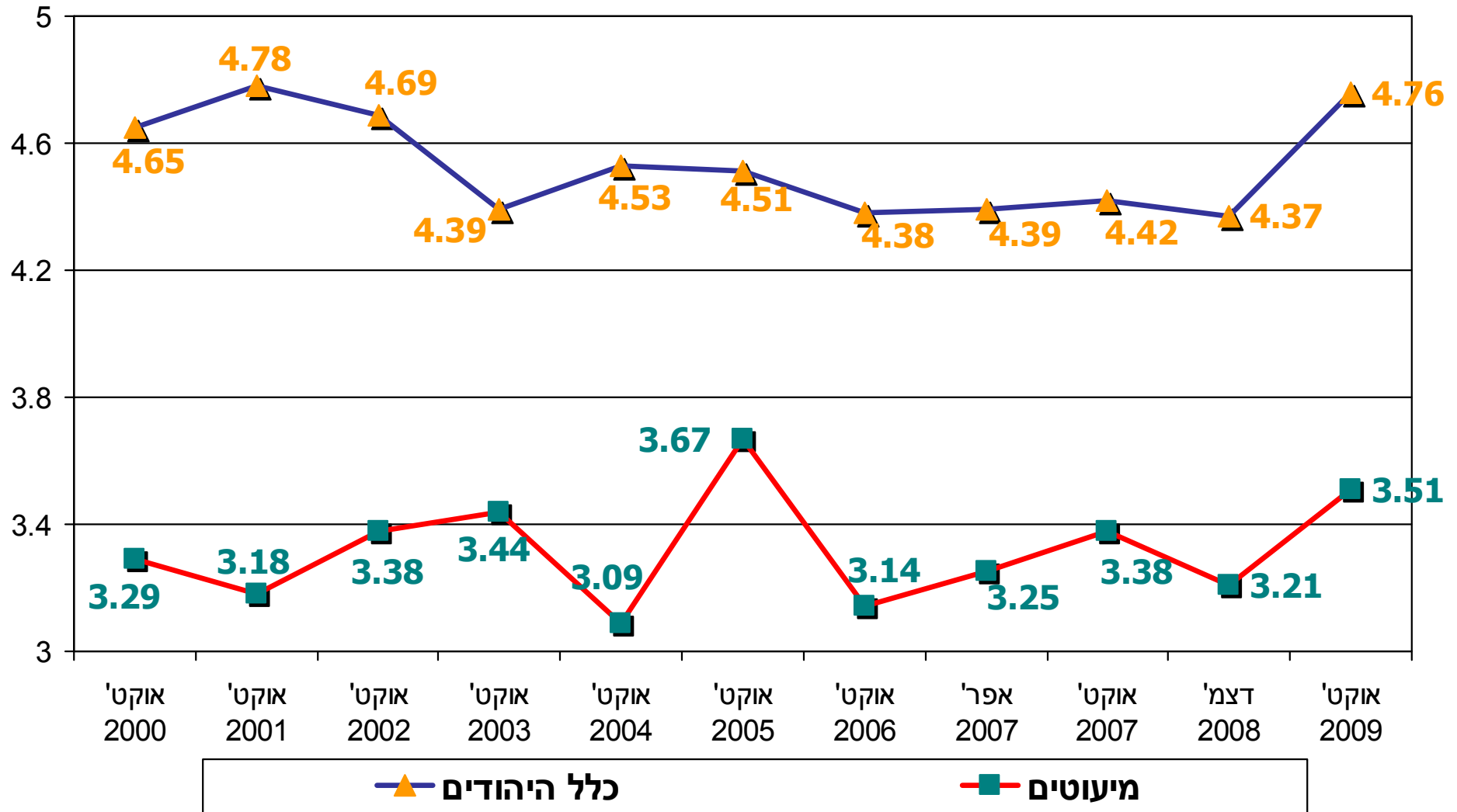
הפערים בין היהודים ובין המיעוטים קטנים יחסית, ובשני המקרים ירד הפחד באופן משמעותי במהלך העשור: בקרב היהודים הוא מגיע במדידה האחרונה לרמתו הנמוכה ביותר, ובקרב המיעוטים כמעט לרמה הנמוכה ביותר.

מסקנות לגבי מדד הפחד

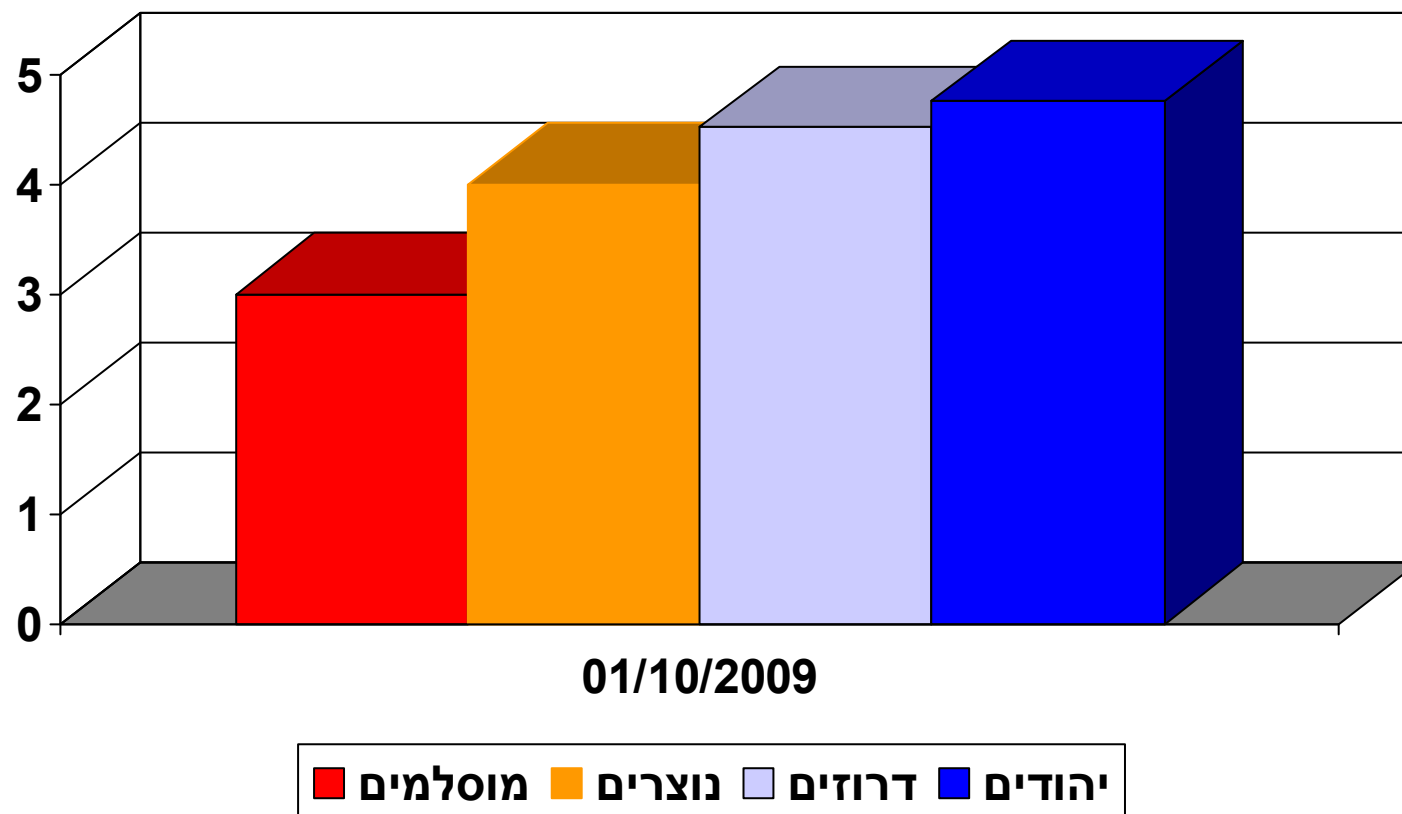
פחד מפגיעה בלתי קונבנציונאלית:

גם מדד זה, שהוכנס לסקר באמצע תקופת המדידות, מראה על צמצום פערים ועל מגמת הירידה בגורם הפחד בשתי הקבוצות החברתיות לאורך זמן.

אופטימיות לאומית – יהודים ומיעוטים

אופטימיות לאומית – מיעוטים על פי התפלגות דתית

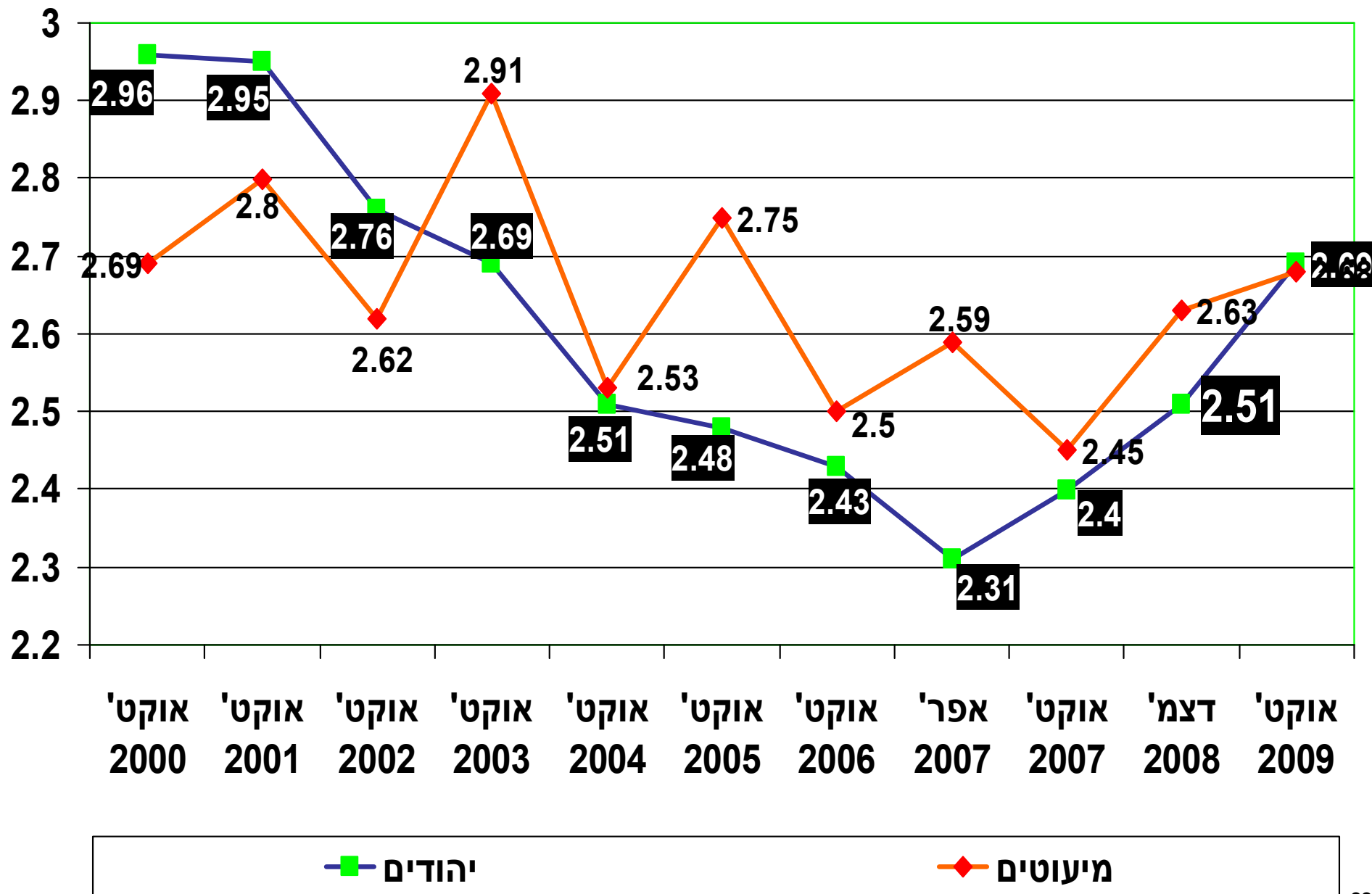

מסקנות לגבי אופטימיות

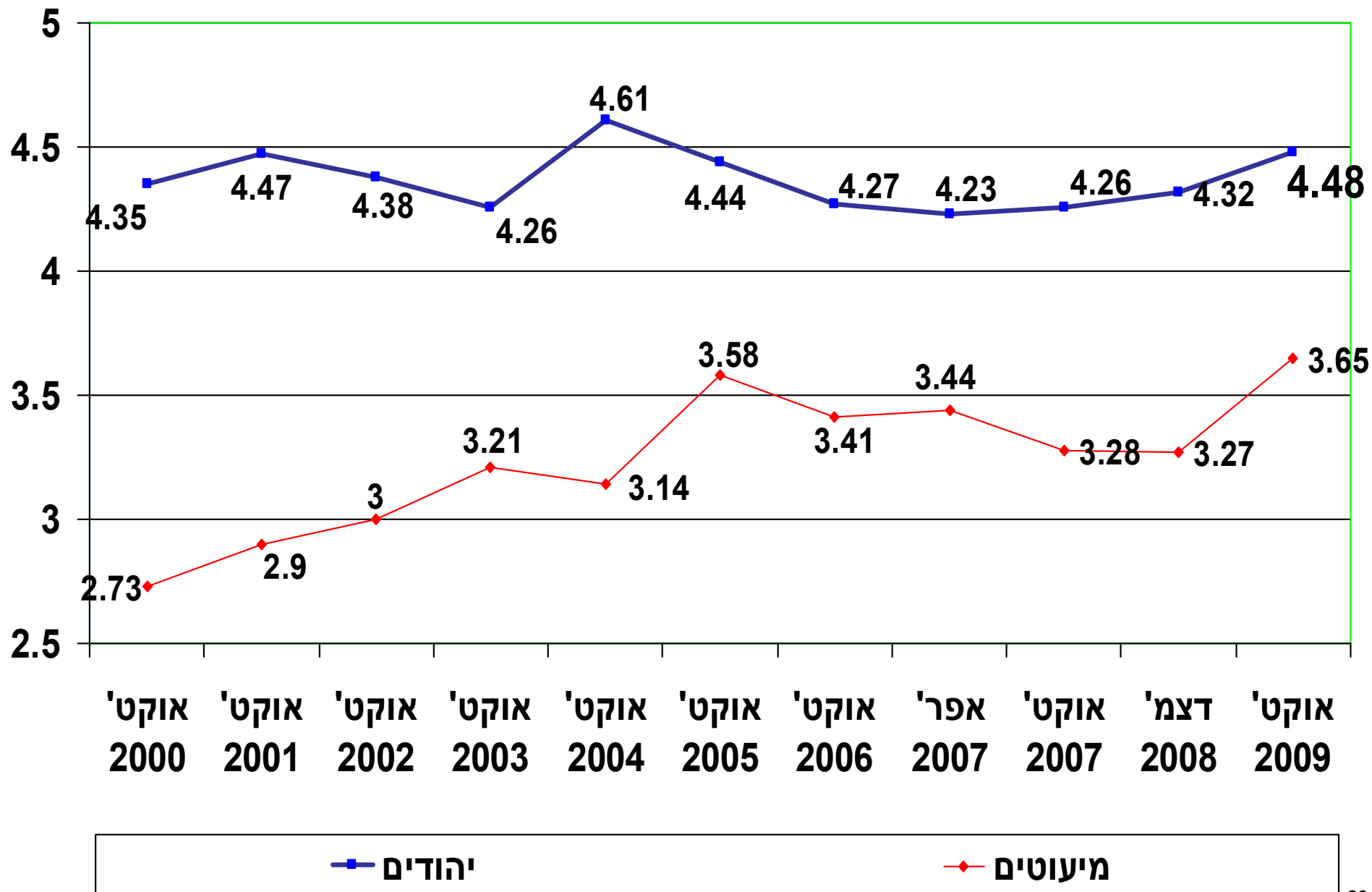
מדד האופטימיות מלמד על מצב רוח לאומי שהשתפר:
האופטימיות לא נשחקה במהלך העשור, אלא אף עלתה.
במיוחד מבטאת זאת המדידה האחרונה, שבה קיימת נסיקה לרמות
האופטימיות של ראשית העשור, לאחר תקופה של חוסר שינוי.
מגמה זו ניכרת גם בקרב המיעוטים, למעט מדידה אחת חריגה בגובהה
בתקופת ההתנתקות.
אפשר שמדד האופטימיות מבטא את צליחת המשבר הכלכלי,
את הירידה בטרור ואת השקט הביטחוני.

**בדירוג האופטימיות היהודים הם הקבוצה האופטימית ביותר, והמוסלמים
הם הפחות אופטימיים – בפער ניכר – בקרב המיעוטים. הדרוזים הם
הקבוצה הקרובה ביותר, באופטימיות, לחברה היהודית.**

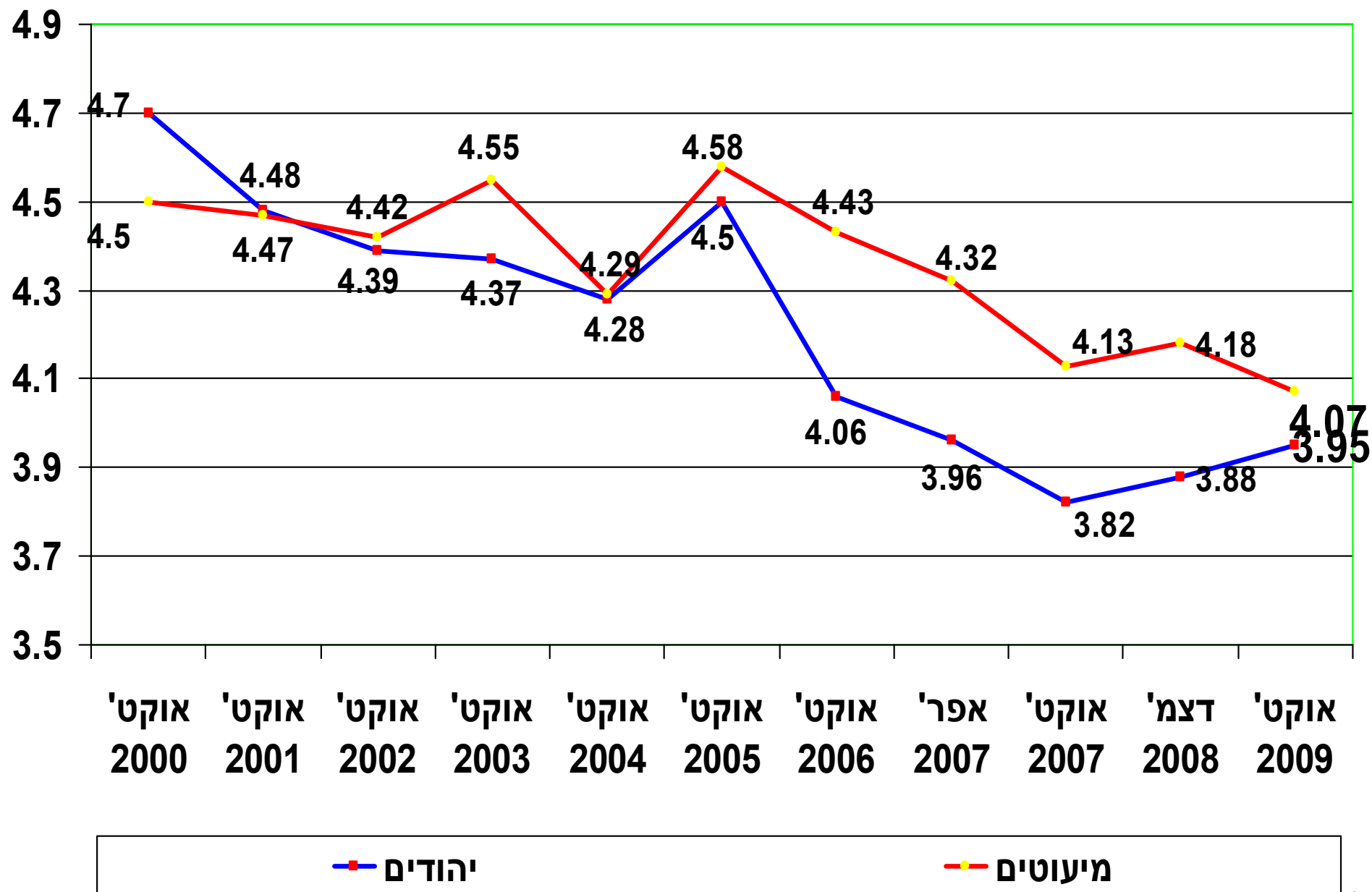
אמון במוסדות פוליטיים – יהודים ומיעוטים

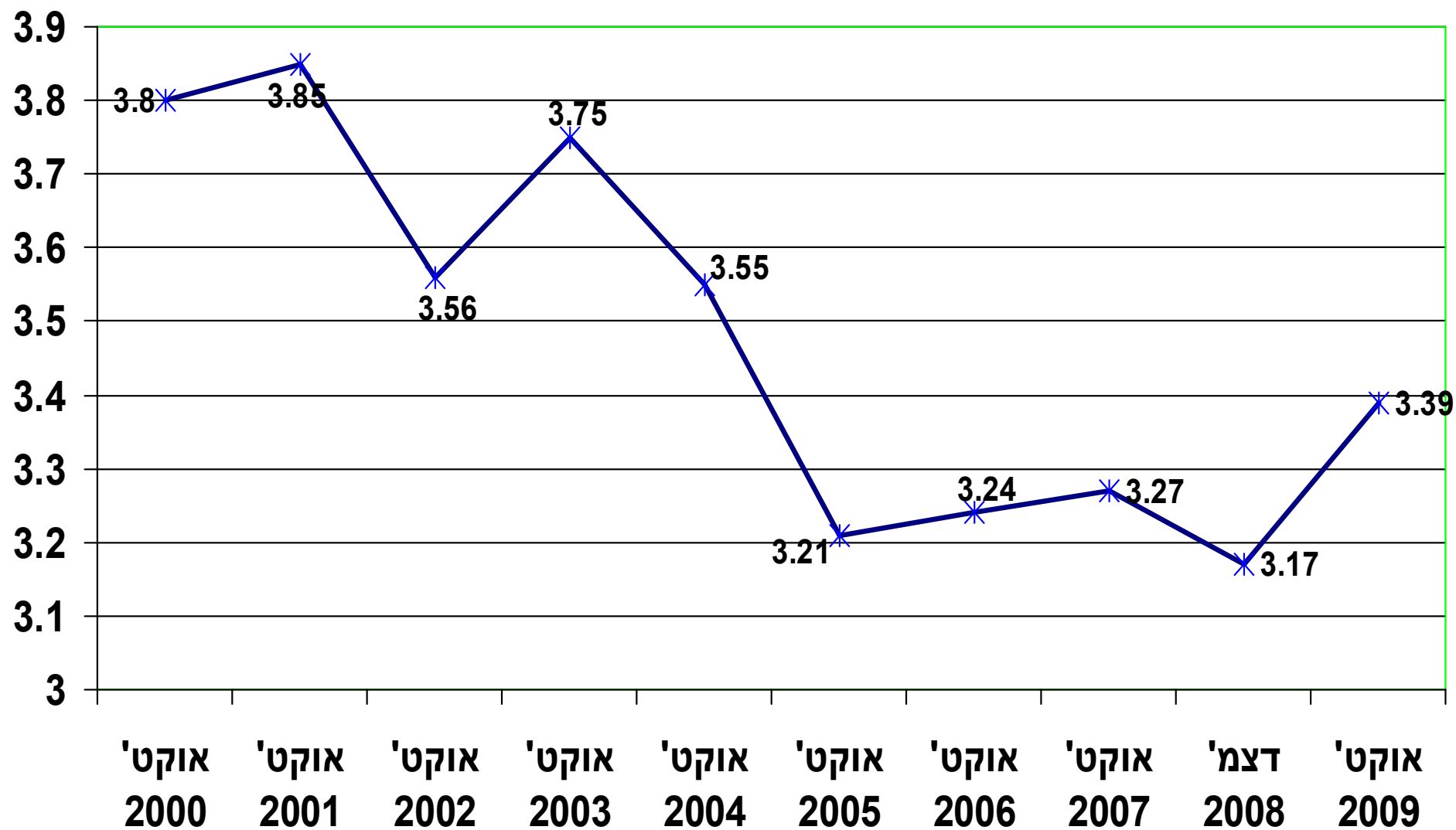
אמון במוסדות הביטחון – יהודים ומיעוטים

אמון בביהמ"ש העליון – יהודים ומיעוטים

אמון במוסדות המדינה – מתנחלים

—*— אמון במוסדות

מסקנות לגבי אמון במוסדות

אמון במוסדות פוליטיים:

בראשית העשור הפגינו היהודים אמון גבוה מזה של המיעוטים, אולם מגמת ירידה באמון הציבור היהודי ומגמת עלייה באמון במגזר הערבי גרמו לכך שרוב העשור התאפיין בכך שליהודים אמון פוליטי נמוך מזה שבקרב המיעוטים.

במדידות האחרונות מסתמן בציבור היהודי היפוך מגמה – האמון במוסדות הפוליטיים נמצא בעלייה עקבית ושיטתית, ואף משתווה לרמה הנמדדת בקרב המיעוטים.

בסיום העשור מצויים המיעוטים ברמת האמון שבה החלו אותו, והציבור היהודי ברמת אמון נמוכה מזו שבה הוא החל את העשור.

מסקנות לגבי אמון במוסדות

אמון במוסדות הביטחון:

לאחר שחיקה מסוימת (מאז אוקטובר 2004 בחברה היהודית ומאז אוקטובר 2005 בקרב המיעוטים), בשתי הקבוצות החברתיות ניכר שינוי מגמה מאז אוקטובר- אפריל 2007.

השחיקה באמון מאז מלחמת לבנון נמחקה ובמבט על העשור כולו ניתן לראות מגמת עלייה.

מסקנות לגבי אמון במוסדות

מגמות בקרב המתנחלים:

(1) במהלך העשור ניכרת שחיקה של אמון המתנחלים במוסדות המדינה.

(2) אמון המתנחלים במוסדות המדינה הגיע, בדצמבר 2008, לשפל שכדוגמתו נרשם רק בעת ההתנתקות, אולם מאז חלה התאוששות במדד זה.

במידה האחרונה חלקה קפיצה משמעותית באמון המתנחלים במוסדות המדינה, אך יש לזכור שהסקר נערך לפני הכרזתה של הממשלה על הקפאת הבנייה!

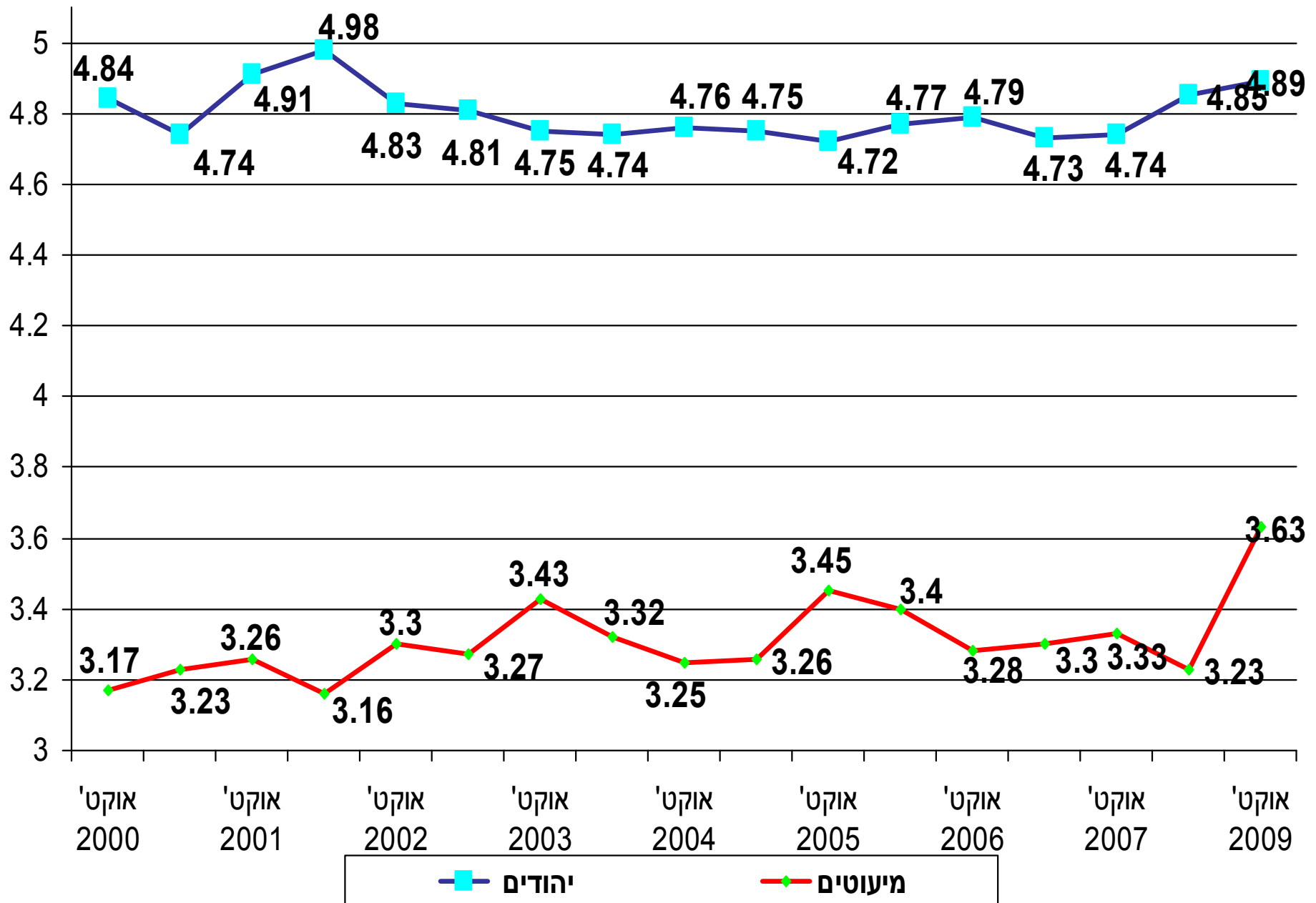
מסקנות לגבי אמון במוסדות

אמון בבית המשפט העליון:

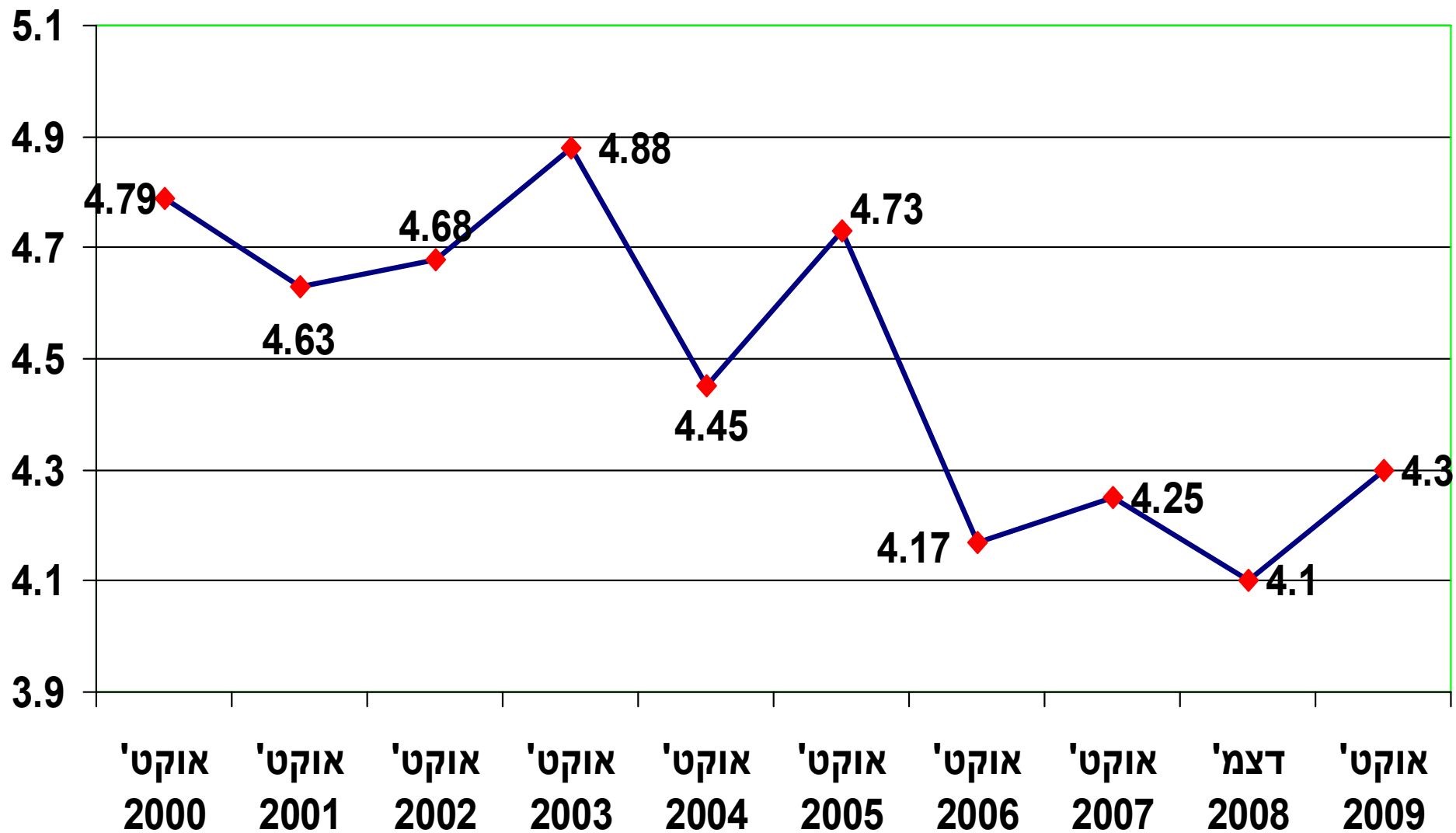
גם בחברה היהודית וגם בקרב המיעוטים מתאפיין העשור בירידה באמון. יחד עם זאת, בראשית העשור נרשם בקרב היהודים אמון גבוה יותר מאשר בקרב המיעוטים, והמגמות ההפוכות (מגמת עלייה בקרב המיעוטים ומגמת ירידה בקרב היהודים) יצרו פער שבו דווקא המיעוטים הם בעלי אמון רב יותר בבית המשפט במהלך העשור. מאידך –

מגמת ירידה באמון בקרב המיעוטים מאז אוקטובר 2005 והיפוך מגמה בקרב היהודים במדידות האחרונות מביאים את שתי הקבוצות לרמת אמון דומה ומשקפים, על פני העשור, שחיקה באמון בשתייהן.

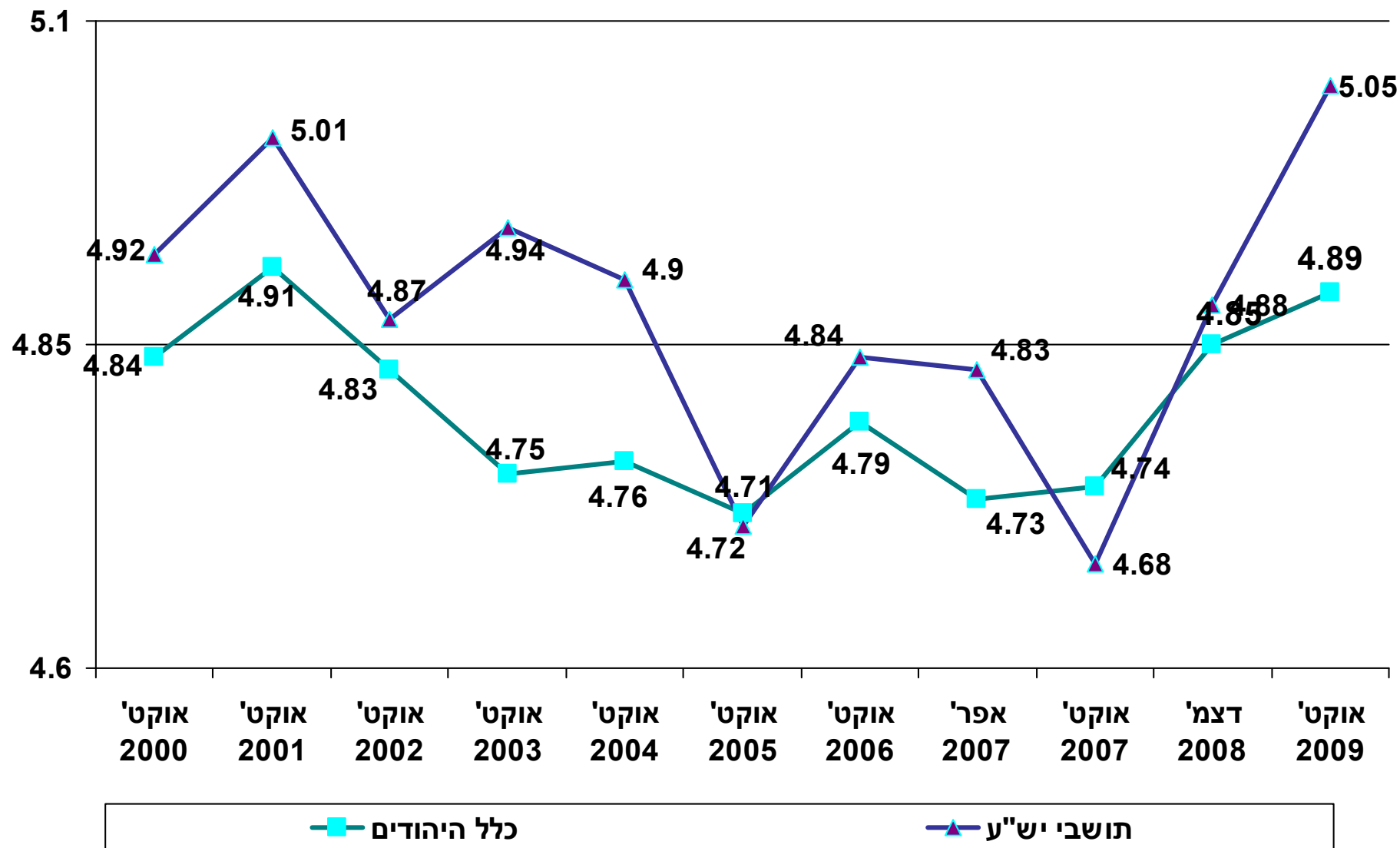
פטריוטיות – יהודים ומיעוטים

פטריוטיות – דרוזים "אני אוהב את ישראל וגאה בה"

פטריוטיות – מתנחלים מול כלל הציבור היהודי

מסקנות לגבי פטריוטיות

(1) בסיום העשור, גם היהודים וגם המיעוטים מפגינים פטריוטיות גבוהה יותר מאשר בראשיתו, עם תנודות קלות בלבד שאינן מבטאות מגמה ברורה.

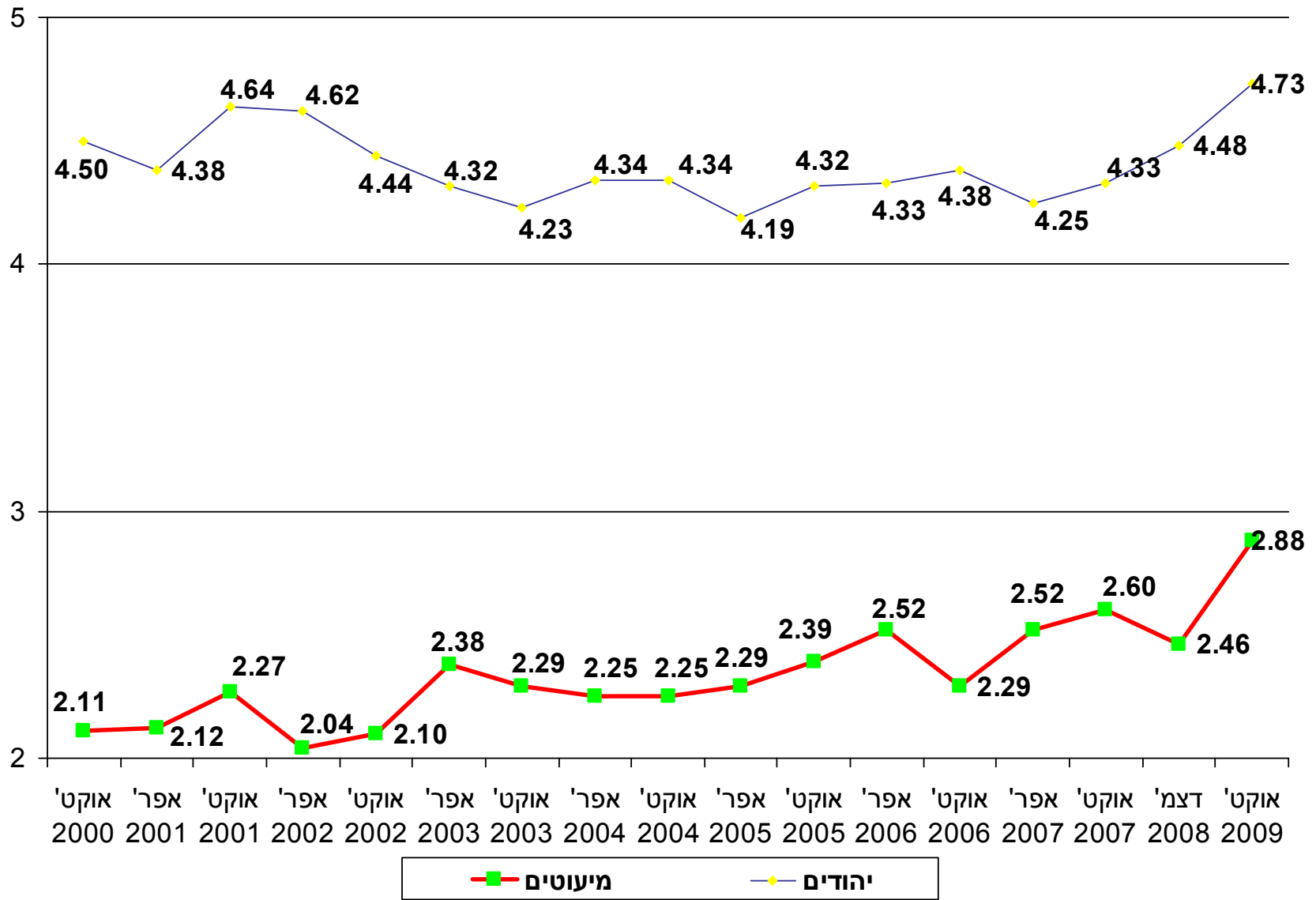
(2) בקרב המיעוטים נרשמת בסקר האחרון נסיקה משמעותית בפטריוטיות.

(3) בקרב הציבור הדרוזי נרשמה התאוששות מסוימת, וייתכן שנבלמה הירידה שאפיינה את הפטריוטיות בקרב קבוצה זו. אולם בסך הכל אנו עדים – במהלך העשור – למגמת שחיקה ברורה. עדיין – מדד הפטריוטיות בקרב הדרוזים קרוב יותר לזה המוכר לנו בקרב הציבור היהודי ולא לזה שנפוץ בקרב המיעוטים.

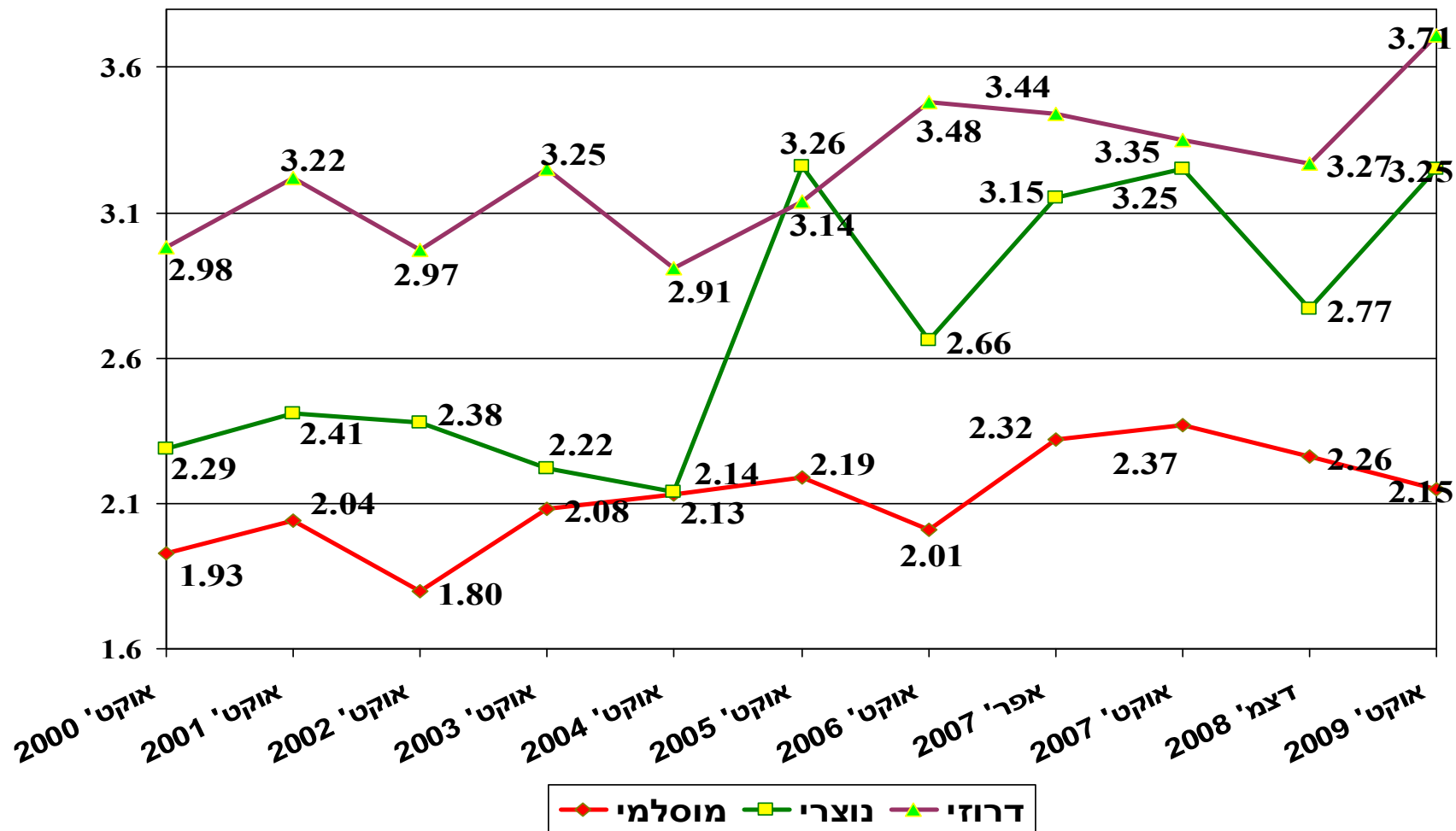
מסקנות לגבי פטריוטיות

**(4) בקרב המתנחלים היה מדד הפטריוטיות בשפל הן בתקופת ההתנתקות והן בתקופת כינוסה של וועידת אנאפוליס; אולם בשנתיים האחרונות מצוי מדד זה בעלייה, ובמדידה האחרונה זינק לשיא חדש מאז תחילת העשור.
(עם זאת – יש לזכור כי הסקר נערך בטרם הוצאו צווי הקפאת הבנייה).**

מיליטנטיות (תמיכה בפעולות צבאיות)

מיליטנטיות (תמיכה בפעולות של צה"ל) מיעוטים על פי דת

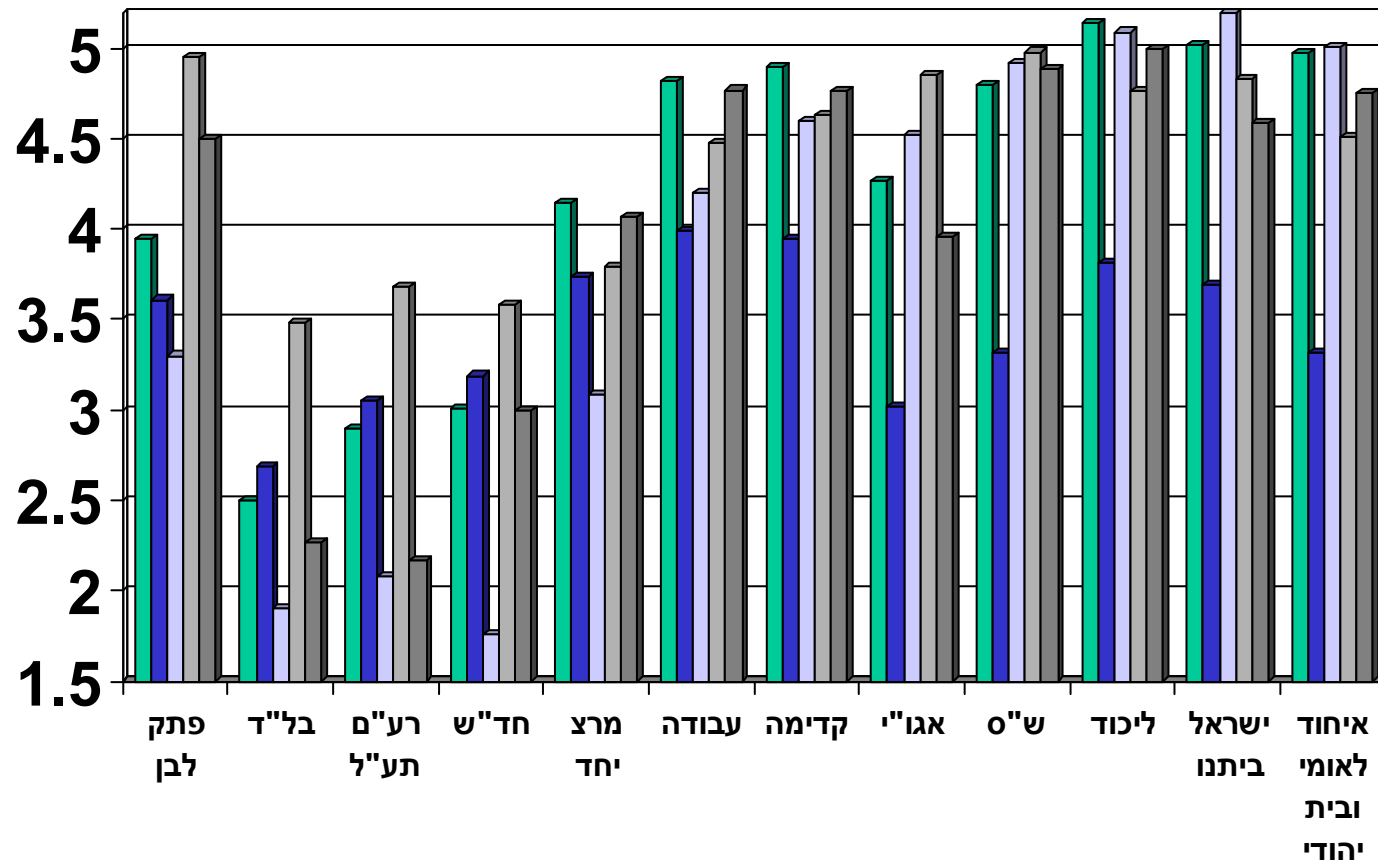
מסקנות לגבי מיליטנטיות

(1) בקרב הציבור היהודי נמשכת מגמת העלייה במיליטנטיות ואף מגיעה, בסקר האחרון, לרמתה הגבוהה ביותר מאז ראשית המדידות.

(2) בקרב המיעוטים חלה עלייה ברמת המיליטנטיות, אולם ניתוח ההתפלגות על פי דת מלמד כי שינוי זה נובע מקפיצה ברמת המיליטנטיות הן בקרב הדרוזים והן בקרב הנוצרים.

(3) בקרב הדרוזים נבלמה השחיקה במיליטנטיות, ובמדידה האחרונה היא הגיעה לשיא מאז ראשית העשור.

התפלגות פוליטית של מרכיבי החוסן (בשנה שאחרי הבחירות האחרונות)

■ פטריוטיות
 ■ אמון במוסדות
 ■ מיליטנטיות
 ■ פחד
 ■ אופטימיות

מסקנות לגבי ההתפלגות הפוליטית: פטריוטיות

(1) מדד הפטריוטיות הוא הגבוה ביותר בקרב מצביעי ליכוד, אך מימין לליכוד נמצא רמות נמוכות יותר של פטריוטיות.

(2) רמת הפטריוטיות בקרב מצביעי קדימה והעבודה היא דומה, ונמוכה אך במעט מזו של מצביעי האיחוד הלאומי והבית היהודי.

(3) רמת הפטריוטיות בקרב מצביעי ש"ס נמוכה מזו של מצביעי קדימה והעבודה, אך היא גבוהה משמעותית מזו של מצביעי אגודת ישראל.

(4) רמת הפטריוטיות בקרב מצביעי מר"ץ נמוכה מזו של מצביעי ש"ס, וגבוהה משמעותית מזו של מצביעי רע"ם-תע"ל ובל"ד.

מסקנות לגבי ההתפלגות הפוליטית: אמון במוסדות

(1) מצביעי העבודה הם נותני אמון יותר מאשר מצביעי קדימה, ושתי קבוצות אלו הן הנותנות אמון ביותר במוסדות המדינה.

(2) מצביעי הליכוד, ישראל ביתנו ומר"ץ הם נותני אמון במוסדות ברמה דומה.

(3) מצביעי האיחוד הלאומי, ש"ס וחד"ש הם נותני אמון במוסדות ברמה דומה.

(4) מצביעי אגו"י הם נותני האמון המועט ביותר במוסדות בקרב ציבור המצביעים היהודי.

מסקנות לגבי ההתפלגות הפוליטית: מיליטנטיות

רמת המיליטנטיות הנמדדת בקרב המצביעים היא על פי הסדר –

- **ישראל ביתנו**
- **הליכוד**
- **האיחוד הלאומי**
- **ש"ס**
- **קדימה**
- **אגו"י**
- **עבודה**
- **מרץ**
- **המפלגות הערביות**

מסקנות לגבי ההתפלגות הפוליטית: פחד

(1) מצביעי ש"ס ואגו"י מבטאים פחד ברמה הגבוהה ביותר, ביחד עם ישראל ביתנו.

(2) רוב המצביעים מבטאים רמות פחד גבוהות יחסית.

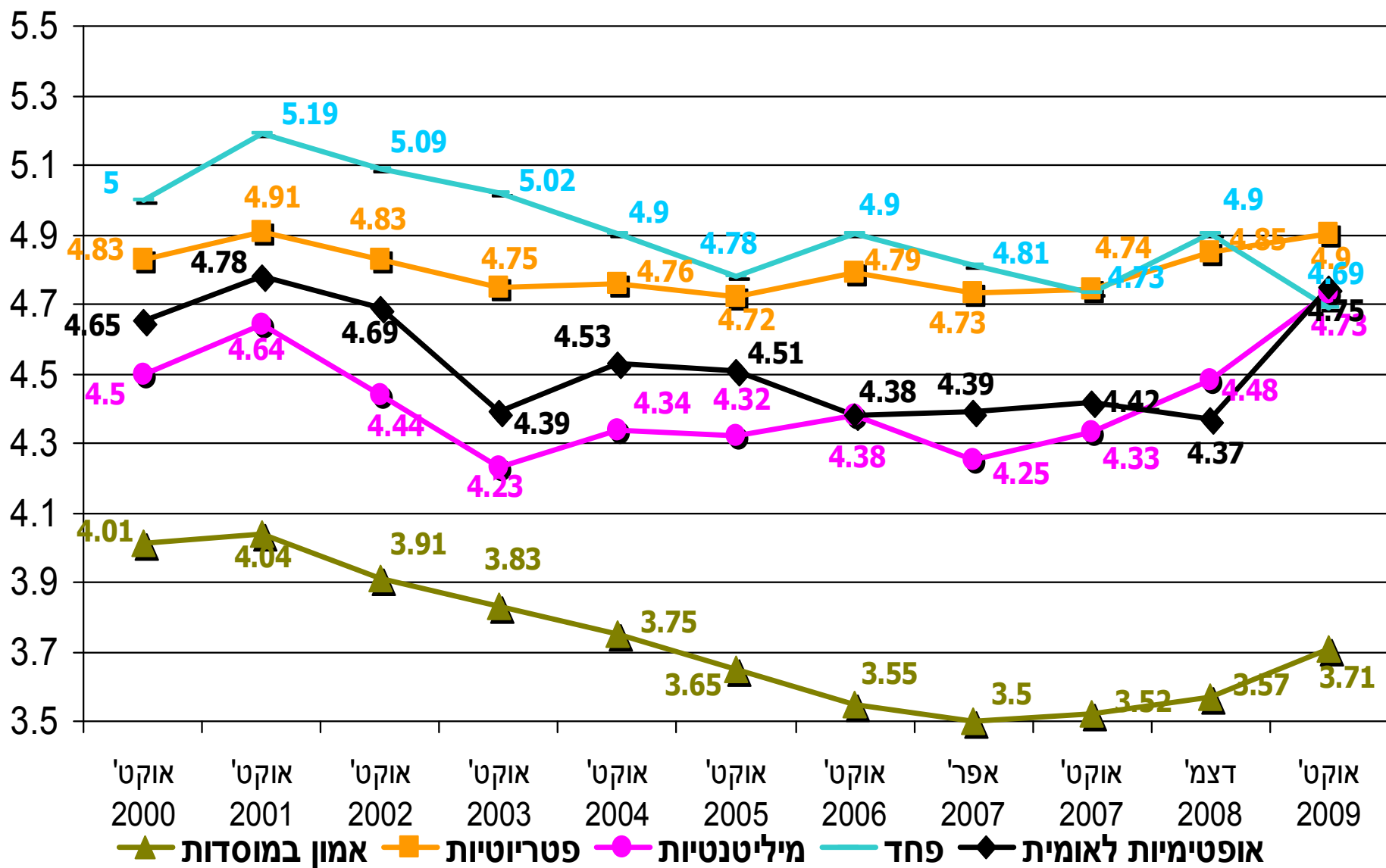
(3) האגף השמאלי במפה הפוליטית מתאפיין ברמות פחד נמוכות.

(4) גם מצביעי הפתק הלבן מגלים רמות פחד גבוהות יחסית.

מסקנות לגבי ההתפלגות הפוליטית: אופטימיות

- (1) מצביעי הליכוד מבטאים אופטימיות ברמה הגבוהה ביותר.**
- (2) מימין לליכוד יש ביטוי לאופטימיות ברמה נמוכה יותר.**
- (3) מצביעי קדימה, העבודה, וש"ס מבטאים רמות דומות של אופטימיות.**
- (4) באגו"י רמות האופטימיות הן נמוכות ביותר, עם פער משמעותי ביותר לעומת מצביעי ש"ס.**
- (5) האגף השמאלי במפה הפוליטית מבטא רמות אופטימיות נמוכות.**

מדדי החוסן הלאומי – אינדקסים משולבים יהודים

מדדי החוסן הלאומי – אינדקסים משולבים מיעוטים

